

Pripomenak.

Godine 1878 ugleda svjetlo „Prirodni zemljopis Hrvatske“, kojega je napisao Vjekoslav Klaić, profesor gornjo-gradske gimnazije u Zagrebu, a izdala i nagradila „Matica Hrvatska“.

Malo je u nas knjiga, koje bi narod naš pozdravio tako radosna srca, kao što je pozdravio „Prirodni zemljopis Hrvatske“, a da bijaše to djelo od prijeko nužde svjedoci, što bijaše naskoro raspačano.

Dvije godine kasnije piše profesor Klaić popularni zemljopis, a izdaje ga „Jeronimsko društvo“ pod naslovom: „Opis zemalja u kojima obitavaju Hrvati“.

Od god. 1878. i g. 1880. pribralo se toliko grade u domaćoj geografiji, geologiji, mineralogiji, klimatologiji, da ju je valjalo skupiti u prijedgnu cjelinu, da se na njezinu temelju stvori potpuna i pouzdana slika naše domovine, odnosno kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Važnost zemljopisne obuke i zemljopisa odavna je priznata istina, no unatoč tomu mi smo u zemljopisu zaostali, pa su nas od susjednih naroda u tome pretekli i braća Slovenci, kojima je prof. Ru tar podao na ruke opis slovenskih zemalja.

Ovi i drugi razlozi ponukali su sveučilišnoga profesora dra. Hinka pl. Hranilovića, da hrvatskomu narodu poda opis njegove domovine u ruhu, koje će dostojno biti naše prosvjete i naše znanosti. Od prvog početka svog stručnog rada, a tijekom više od dvadeset godina, bijaše zabavljen sabiranjem gradiva, proučavanjem literature i prirodnih prilika domovine. Nije se žacao nijedne žrtve, kada se je za korak mogao približiti ostvaranju svoje osnove, da prikaže domovinu u dostojnoj slici. Iza mnogo godina neprekidnoga rada, svladao je sve zaprijeke, knjigu spremio i samo je valjalo izdati.

Početkom g. 1900. upita profesor H r a n i l o v i ć podpisanoga, bili voljan bio s njime pisati „Zemljopis Hrvatske“. Znajući od koje je nužde takovo djelo, prihvatio je ponudu uploške i za malo se prihvatio zajedničkoga posla.

IV.

Da narodu hrvatskomu izložimo obseg gradiva, raspored djela i da mu predočimo u kakovoj mu opremi kanimo podati djelo, napisasmo iste godine k Tijelovu „Pristup“ i u njemu „Uvod“ k „Zemljopisu Hrvatske“. „Pristup“ štampasmo na najfinijem papiru na dvadeset stranica i ukrasismo sa više slika.

U tom „Pristupu“ istakosmo zadaću i veliko breme, koje preuzesmo na svoja leđa, jer se riješismo, da „Zemljopis Hrvatske“ izdamo u „vlastitoj“ nakladi. Obečasmo, da će djelo zapremiti 60 štampanih araka u veličini „Pristupa“, da će biti ukrašeno sa više od 200 slika, kartama, diagramima i da će izlaziti n sveščićima; obečasmo, da ćemo svakoga mjeseca štampati po dvije sveske.

„Pristup“ rasposlali smo diljem domovine, priložili mu posebni predbrojni arak zaključili ga ovim rječima:

„Na tebi hrvatski narode, je da si stvoriš spomenicu svoje domovinske ljubav da uzmeš pod svoje okrilje sliku i prikaz onoga, što je tvomu srcu najsvetije: Sliku domovine u „Zemljopisu Hrvatske.“

„Pred duševnim će ti okom niknuti svi krajevi domovine; upoznati ćeš ona mjesta, koja ti pređi posvetiše svojom krvlju, radosnim ćeš srcem pozdraviti krasote svoje domovine, kojima nas je priroda obdarila od veličajnog Dunava do aždurne Adrije“.

„A naša će biti najsajnija nagrada, ako prihvatiš ovo djelo u koje izlismo svu dušu svoju, koje nam je kruna našega rada; ono je naša otadžbenička žrtva, koju doprinašamo narodu i njegovoj prosvjeti, a čime, da ga ljepše, dostojnije, rodoljubivije darujemo, već slikom mile mu domovine Hrvatske!

„Zemljopis Hrvatske“ posvećujemo hrvatskomu narodu!“

Ove su tople riječi pale na plodno tlo i ne potraja dugo, da se je javilo toliko predbrojnika i predplatnika, da bijaše djelo osigurano.

Profesor Hranilović odpočeo je svojim radom već kod prve sveske, koja je izašla mjeseca studenoga g. 1900., pak ga nastavio u svesci II. III. IV., dok je potpisani unaprijed pisao radi nužnih slika i fotografija na sve strane domovine a odpočeo svoj rad u svesci V. sa opisom „Zagrebačke gore“, što se dogodilo tek mjeseca kolovoza; proteklo je punih devet mjeseci, dok je prvih pet svezaka ugledalo svjetlo.

„Zemljopis Hrvatske“ počeo je izlaziti tako neuredno, da je to potpisanaoga u velike zabrinulo, pa kako i nebi, kad je XII. sveska ugledala svjetlo tek u travnju godine 1903., a XIV. u studenu iste godine. Od onda nastala je tako duga stanka, da je sveska XV. pošla u svijet tek 6. veljače g. 1904. ! dakle, što dalje, to gore.

Ovo djelo ima svoju žalosnu povjest; bio sam uz njega i patnik i mukotrpnik, gledao sam bolne duše, kako ono propada, srce mi plakalo, kad sam vidio, da je i predbrojnike pustila ustrpljivost, pa kako i neće, kad se oko „Zemljopisa“ punih 28 mjeseci nije „ništa“ radilo.

Nadao sam se i nadao, čekao neustrpljivo od dana do dana, no kad sam se nadao obećanoj i stalnoj podpori, evo crne poruke od profesora Hranilovića poručuje mi koncem lanjske godine, da odstupa od redakcije.

Što sada? U prvi se mah nisam mogao sabrati, jer je time pala prvobitna osnova, da djelo izdamo u vlastitoj nakladi. Ovo bijaše udarac, koji mi je zadao golemu materijalnu štetu.

Da nam toli nužno i prekorisno djelo ne propadne, što bi po našu knjigu bila velika sramota, preuzeo ga u nakladu Antun Scholz, dok je redakcija prešla u moje ruke. Trebalo je popraviti, što se pokvarilo, trebalo je stare prijatelje „Zemljopisa" opet privući, valjalo je i nove namaknuti i djelu prijašnji ugled dići. Da to bude, prva mi bijaše briga, da djelo izlazi redovito svakoga mjeseca u jednoj svezci.

Potražio sam si držalicu, s kojom napisan g. 18'8. u Bakru svoj prvijenac, kupio sam si škatulicu pera i flašicu tinte, sjeo i pouzdajući se u svoju snagu, počeo raditi. Od mjeseca veljače, kad je izašla svezka XV., do konca mjeseca srpnja napisao sam sedam svezaka i tako djelo spasio od očite propasti.

Ovo bijah dužan napisati, jer ne mogu dopustiti obzirom na moj sadanji i daljnji književni rad, da i samo trunca sumnje pade na moju osobu, radi djela koje je tako neuredno izlazilo, dok bi prema obećanju morao već biti štampan i „Mjestopis" (topografija) i „Narodopis" (Etnografija.)

Da djelo nije propalo, zasluga je u prvome redu p. n. gg. predplatnika, koji su moje javne molbe i jadikovke uvažili te me u težkom i mučnom radu podupirali; hvala, topla po tri puta hvala, pa ih usrdno molim, da me ni onda ne zaborave, kad ću u štampu sa drugim knjigom ovoga djela „Naše vode".

Usrdna hvala i onoj maloj četi suradnika, koji su svojim perom „moj" rad olahkotili, a navlastito bratska hvala Don Franu Ivaniševiću, župniku u Jesenicama (Poljica), koji nije žalio ni truda, ni vremena, obašao cijela naša Poljica i onako ih zanimljivo opisao (str. 592. -600.)

Bilo mi je puno do toga stalo, da djelo što ljepše, što zanimljivije i značajnije ukrasim slikama, jer dobra i vjerna slika govori često više, nego one riječi, koje je napisalo pero.

Častan je broj one p. n. gg, koja su se odazvala mojoj molbi i priposlala mi bilo slike, bilo izvorne fotografije, a posebice i prezahvalno iztičem presvijetloga gospoda baruna Luj u Vraniczany-a, koji je u tu svrhu umolio jednoga hrvatskoga umjetnika, da u Zagorju snimi sve mi nužne krajeve, gradove i gradine, kojima sam mogao naše vilinsko Zagorje onako bogato oslikati, dok je to za sjeverne krajeve zagorske rodoljubivo učinio presvijetli gospodin grof Marko Bombelles ml., i oba mi hrvatska boljara zaželjela u mom radu najbolju sreću.

Dr. Radivoj Simonović, odvjetnik u Zomboru, u Bačkoj, pošao je svojim aparatom na gvozdeni Velebit i priposlao mi bogatu zbirku fotografija, kojima sam objasnio opis gordoga Velebita, pak mi snimio i špilju Ramićevu kuću u Velikoj Paklenici u Velebitu. Drugi prijatelj Czernitzky Dragutin, bivši šumarski pristav kneza Turn i Taxisa u Bijeloj Vodici, u Gorskom kotaru, rado i voljko se odazvao mojoj vrućoj želji, oprtio na leđa fotografski aparat i pošao svojim bratom Miroslavom na vrleti Velikoga Risnjaka i bio „prvi" koji je snimio sve ono, čime sam ukrasio opis ovoga prezanimljivoga vrha domovine, a spominjem zahvalno i Marka Ivaniševića, župnika, koji je iz daleke Podgore, u Makarskoj krenuo u Poljica i

VI.

fotografisao tamošnje obranbene pećine (špilje). Svima, pa i onomu, koji mi je poslao i samo jednu kartu - razglednicu budi izrečena najusrdnija hvala!

Zemljopisne karte, tlocrti, prosjeci, diagrami, ocrti, potiču iz ruke sveučilišnoga profesora dra. Hinka pl. Hranilovića, kojima objašnjuje svoje opise od svezke I. -XV., a risao ih poznatom vještinom naš slikar Antun Steinbauer.

Oko ispravnosti teksta nastojao je sveučilišni profesor dr. Đuro Šurmin, pa i njemu na trudu i požrtvovnosti budi izrečena usrdna hvala!

Kad se je sadanji nakladnik Antun Scholz riješio, da štampa „Zemljopis Hrvatske“, bio si je svjestan velike zadaće, koju je svalio na svoju savjest. Da tisak djela bude što ljepši, naručio je nova novcata slova, pribavio fini papir za „cijelo“ djelo i živo nastojao, da mu oprema bude što dostojnija, da pode n narod u doličnom ruhu. Osobitu je brigu posvetio slikama i nije kod toga žalio nikakova troška i mnogi je novi kliše zabacio pa imao i najneznatniju pogrješku. Neka do mene kao urednika primi i na ovome mjestu toplu hvalu i zahvalu to više, što je pretrpio mnogo, a ipak se odlučio da „Zemljopis Hrvatske“ štampa i dalje.

Još jednu! Početkom mjeseca srpnja obratio sam se na „sve“ hrvatske listove posebnom molbom, da mi se priopće pogrješke pa bile na oko i neznatne, ali mi se do danas, kada završujem redakciju djela, nije „nitko“ javio. Ovo me ne smiruje, jer sam siguran, da ima nedostataka, a navlastito neće po generalštapkartama biti ispravno svako ime brijega ili vrha, kad se znade, da te karte dogotavljaju obično ljudi, koji su nevjesti našem jeziku. Ima i stamparskih pogrješaka unatoč tomu, što sam nastojao, da ih ne bude, ali se one uvuku i nehotice. Takove pogrješke lako će si izpraviti cijenjeni štioći kao n. pr. na str. 627., postati zadnjoj, gdje ima biti „Glavina Diomedes“ a ne „Dionetis“ itd.

Mislio sam, da ću prvu knjigu završiti sa sveskom XVII. ili XVIII., ali kad tamo, svršio sam je sa sveskom XXII. Na str. 620. počeo sam sa opisom „Hrvatskoga pomorja“, a kako sam vruće želio, da nam narod svoje otoke i otočiće upozna što bolje, segnuli su njihovi opisi (štampani sitnotiskom) od str. 630. — 675. Tu su opisani Rab, Pag, Zadarsko i Šibensko otočje, Brač, Šolta, Korčula, Lastovo, Hvar, Vis, otok Mljet, Dubrovačko otočje i Vulkansko otočje. Opis otoka Lokruma ukrasio sam sa nekoliko prekrasnih slika iz knjige baruna W a r s b e r g a „Dalmatien“, koja je štampana u Beču g. 1904.

Kako su se u narodu, ali i u našim knjigama ugnjezdila o otocima imena „t a l i j a n s k a“, složio sam posebnu skrižaljku i priobćio ju na str. 676. i u njoj (gdjegod mi moguće bijaše) uz „h r v a t s k o“ ime, dodao i „talijansko“, ploštinu i broj žiteljstva, a sve to po službenim podacima. Tako sam složio i poredbenu skrižaljku najviših bregova i vrhova Hrvatske, Slavonije i Dalmacije (Vidi str. 602.) Uz pripomoć svoga sina Božidara, učitelja, složio sam brižno i „Popis imena“ i stavio ga shodnosti radi u početak knjige. U jednu riječ: Učinio sam sve, što može učiniti „jedan“ čovjek, kad ga ostave i oni, kojima bi bila sveta dužnost, da mu priskoče u kritičnom času ti pomoć i zato molim, da mi svatko bude blagim sucem, jer da nisam živo upro i u mučnoj borbi uztrajao do kraja, teško da bi ovo djelo izašlo bilo.

Druga knjiga „Naše vode“ doći će u štampu kad spremim rukopis, no prije toga štampati ću svoje djelo: „Kvarner i Kvarnerski otoci“, koje je gotovo i zato molim usrdno sve dosadanje p. n. gg. predplatnike „Zemljopisa Hrvatske“, da mi i kod ovoga veoma nužnoga djela ne uzkrate svoju rodoljubivu ruku pomoćnicu, djelo mi preporučuju i namaknu predplatnike.

Hrvatski narod već godine doprinosi milodare za družbu sv. Ćirila i Metoda, za bijednu onu Istru, kojoj spadaju i Kvarnerski otoci Krk, Cres i Lošinj, pa me je upravo to u prvome redu ponukalo, da te otoke opišem, a onda, bude li zdravlja, opisati ću i našu prezanimljivu, ali zapuštenu Istru.

U Zagrebu na dan sv. Terezije godine 1905.

Dragutin Hirc,

urednik i glavni suradnik „Zemljopisa Hrvatske“.